

Thematisch lesgeven

Peter Vantygghem

In deze tekst beoog ik een schets te geven van een lesmethode die ik eenvoudig gezegd als thematisch zou omschrijven. Dat wil zeggen dat de lessen die in een bepaalde tijdsperiode gegeven worden binnen één vak (bv. Nederlands in één trimester) door een aantal verbanden en lijnen of cirkels noodzakelijk aan mekaar hangen. Achter die methodiek schuilt een visie op tijd en onderwijs. Dit alles is gebaseerd op mijn tien jaar ervaring als leerkracht aan de laatstejaars ASO van het Immaculata-Instituut in De Panne. Niet de stof die ik daar gaf is mijn onderwerp, want die vinden we allemaal min of meer in het leerplan. Het gaat veeleer om mijn manier van werken, of beter nog: om een *manier van kijken* die in deze periode misschien interessant kan zijn.

De methode is vooral gegroeid vanuit twee polen. Enerzijds zijn daar de eigen ervaringen. Zoals zovelen ervoer ik dat mijn korte aggregatie-opleiding niet voldoende was om de leerlingen te boeien, en dat ook de methode die ik zelf had gekend in mijn schooltijd nog insloeg. De frustratie als motor. Anderzijds citeer ik als lichtende voorbeelden denkers uit de film-analyse als André Vanden Bunder en Paul Bottelberghs, wier ideeën over beeldtaal en semiotiek verrijkend bleken.

Aanzet

Toen ik in het onderwijs stapte, kon ik zoals gezegd op twee bronnen terugvallen om de leerlingen tegemoet te treden. Enerzijds was ik gevormd door de aggregatie, anderzijds herinnerde ik me mijn eigen ex-leerkrachten als voorbeelden. Beide bronnen bewezen soms hun nut, maar vreemd genoeg slaagde ik er niet in (1) *constant* (2) *een behoorlijke interesse op te wekken* (3) *bij een meerderheid van mijn publiek*. Ik dacht dat het aan mij lag, of dat de leerlingen inderdaad 'elk jaar dommer en luier werden', zoals ik

vaak rondom mij hoorde en las.

Niks van. Tien jaar na die instap moet ik vaststellen dat ik onbewust enkele apriori's volgde, die verkeerd bleken. Die waren:

- 1 Ik ben de bron van kennis.
(Kritiek: verouderd, zelfs pretentius.)
- 2 Het woord is een sterker teken dan het beeld.
(Kritiek: het is net omgekeerd, wat Marcel Janssens ook zegt.)
- 3 De leerlingen horen te weten wat ik hen vertel.
(Kritiek: geen grote verhalen meer, interactiviteit nu!)
- 4 De werkelijkheid kan stilgezet worden.
(Kritiek: lees over de chaostheorie.)
- 5 Schoonheid is universeel herkenbaar.
(Kritiek: tja, wat is mooi en wat niet?)

Terugkijkend en vergelijkend zou ik daartegenover stellen:

- 1 Ik ben één van de gidsen in kennis.
(Samen met de TV, de media, de actualiteit,...)
- 2 Meerdere talen kunnen mekaar naargelang de omstandigheden aanvullen.
(Wat kan de beeldtaal sommige dingen goed duidelijk maken!)

- 3 De leerlingen hebben vaak gelijk.
(Claus zegt dat hij niet inziet wat een jongere vandaag in zijn boeken kan vinden.)
- 4 Alles vloeit, niks staat stil.
(Helaas sneuvelen hier de schoolboeken.)
- 5 Schoonheid is relatief.
(En maar goed ook.)

Dit oogt bijzonder summier en tien jaar geleden had ik er misschien niet veel van gesnapt. Ik heb echter altijd graag les gegeven en wilde vanuit goeie en slechte ervaringen weten waarom ik die constante aandacht niet bereikte. Omdat ik door naschoolse werking dicht bij de leerlingen stond, zag ik hen daar soms heel gemotiveerd en integer bezig, en dat viel niet te rijmen met de idee van een 'generatie nix'.

Klassen kwamen en gingen, bleken soms enthousiast, dan weer niet. Steeds echter las ik op de examens dezelfde antwoorden, vond ik stelwerken verbeteren vervelend werk vanwege het gebrek aan creativiteit, slaagde ik er niet in Vondel lezenswaardig te maken. Vandaar het gevoel dat IK naar HEN toe moest gaan, want er scheelde iets aan mij.

Evolutie

Twee jaar volgde ik toen de cursus filmanalyse van André Vanden Bunder in het Filmmuseum van Brussel. Hij bekeek zijn kunst doorheen een semiotische bril en was een geweldige stimulans. Samengevat komt het erop neer dat de werkelijkheid beschouwd wordt als een veld van tekens, net zoals het kunstwerk. Leer dus een kunstwerk zien als een complex geheel van verbonden tekens en je gaat ook anders naar de werkelijkheid kijken. Ik besloot, bewust én onbewust, die aanpak door te trekken naar het onderwijs. Gedaan met een aantal gewoontes. Feiten, geheugenwerk en traditie sneuvelen gretig.

Vier jaar geleden begon ik ook les te geven in de afdeling Menswetenschappen. Daarin staat een thematische aanpak centraal: de vier hoofdvakken moeten vanuit één thema samenwerken. Voordeel is dat de talen van beide hersenhelften samenkomen en de blik op het thema of onderwerp dus vollediger is. Ik gaf zelf 'media' en heb veel geleerd over beeldtaal, ook al vanuit de ideeën van Paul Bottelberghs. Het laatste jaar gebruikte ik erg veel video, maar steeds kort. Als een deel van de meta-taal.

Structuur

Samengevat zag mijn cursus voor het zesde jaar er vorig jaar als volgt uit. Ik had maar twee thema's, die elk één semester besloegen. In het eerste semester stond *macht* centraal, in het tweede semester was dat *bewustwording*. Noem het afbraak en opbouw, in die dialectische volgorde. Elk semester bevatte vier onderdelen, geordend volgens de probleemstructuur:

- 1 *Wat is het probleem?*
- 2 *Waarom is het een probleem?*
- 3 *Wat zijn de oorzaken?*
- 4 *Welke oplossing is er?*

Deze eenvoudige lijn vormde de gids. De leerlingen kregen de antwoorden op die vragen in de titel van elk hoofdstuk, al dient gezegd dat ik die antwoorden vrij cryptisch hield, zodat de stof ze moest verduidelijken. Een voorbeeld van de hoofdstukken van het tweede semester, te lezen vanuit de probleemstructuur:

- 1 *Er staat niet wat er staat.*
- 2 *Ze maken alles kapot.*
- 3 *Een broodkruimel op de rok van het universum.*
- 4 *Kritisch! In vredesnaam kritisch!*

Natuurlijk wordt een dergelijke abstracte lijn maar duidelijk wanneer het semester een tijdje bezig is, maar toch stelde ik vast dat

enkele leerlingen vrij snel doorhadden hoe ze de cursus moesten volgen. Dat bleek duidelijk uit hun vraagstelling en aanbreng in de discussie.

HET EERSTE SEMESTER

Ik wil een aantal algemene ideeën opsommen die de werkwijze bepalen. Dat lijkt me nodig om de inkijk in het programma helemaal te begrijpen.

- 1 Ik ben tot de conclusie gekomen dat de weg naar de schoonheid via de waarheid verloopt. Als je gelooft dat een dichter vanuit een sociale context echt gelijk heeft, vind je zijn gedicht om die reden mooi. Sindsdien behandel ik literatuur en film niet meer vanuit esthetisch, maar vanuit ethisch perspectief. Met andere woorden: ik vraag mij niet af wat **Houtekiet** tot een goeie roman maakt (thema, motieven, tijd, ruimte, enz.), maar of Walschap met zijn verhaal (met mens- en wereldvisie) gelijk heeft, en of zijn man/vrouw-visie juist is, en wat wij daar nu wel van vinden.
- 2 Ik denk dat je proza en poëzie en essayistiek als gelijkwaardig moet beschouwen door hen ondergeschikt te maken aan een centrale (ethische) vraag. Die visie bepaalt sterk de keuze van mijn fragmenten. Dus niet: Vondel is een meester, dus ik moet hem geven. Wel: ik heb een klassiek toneelstuk nodig waarin de man/vrouw-relatie voor een goeie discussie kan zorgen en die nu nog te actualiseren valt. Vandaar **Antigone**.
- 3 Ik ben ervan overtuigd dat je door verschillende talen (film, poëzie, pers,...) naast mekaar te leggen binnen hetzelfde thematische veld, een synergetisch effect bereikt: de som van de delen is groter dan de wiskundige optelsom ervan. Bovendien wordt kunst herleid

tot zijn sociale waarde en waarheid, en dat lijkt me naar jongeren toe te verdigen.

- 4 De grondstelling is echter dat het lineaire principe niet echt meer in de tijd zit. Hier is enige uitleg gepast. Met het lineaire principe bedoel ik dat we communiceren langs de weg van de lijn. Woordtaal is lineair, omdat we lezen van het eerste woord naar het volgende enzovoort. Om de boodschap van een boek te begrijpen, moet je dus een lijn volgen.

Wellicht is dat principe door de suprematie van de woordtaal zo ingeburgerd geraakt dat we ook andere vormen van tekst zo zijn gaan ordenen. De literatuurgeschiedenis die we geven, is lineair (van **Hadewijch** tot nu). Dat kan toch niet anders, zeggen sommigen nu. Dat kan wel anders, zeg ik. Waarom zou de tijdslijn de enige goeie, laat staan de beste vorm van communicatie zijn?

Wie hierover enige tijd nadenkt, zal gauw ontdekken dat de traditionele manier van onderwijs een overvloed aan lineair werken en denken in zich draagt. Van de klassieke tekststructuur over de doorsnee visie op geschiedenis naar de biografie van Streuvels: het zijn allemaal lijnen. Indien we in een cultuur leefden die ook zo lineair ingericht was, zou dat prima zijn, maar het is niet zo.

Het intense schelden op televisie van Herman De Coninck en co mag dan nobel en goedbedoeld zijn, maar het belet vaak om toch wat dieper na te denken over een en ander. Neem eens de proef: laat een journaal op televisie aan u voorbijrollen. De communicatie is geen lijn, maar een stel lijnen omgebogen in cirkels. Bavo Claes vertelt de hoofdpunten (1). Hij herneemt het eerste hoofdpunt en voegt er wat aan toe (2). We gaan naar het parlement, horen nog eens Bavo's uitleg samengevat en krijgen

nog iets meer (3). Dan spreekt een minister alles tegen (4) en besluit nog iemand anders in het parlement (5).

Ik zie dat als een stel ringen die als in de Olympische vlag in mekaar haken. Beeldtaal verloopt inderdaad zelden lineair. Een simpele *Telefacts*-reportage barst van de herhaling, verdere uitwerking, enzovoort. Het is zelfs zo dat beeld en woord op TV mekaar tegenwerken. Laat ze naar Dehaene luisteren terwijl diens hoofd in beeld is. Geen probleem, want televisie werkt nu als (lineaire) radio. Maar maak dan een insert met zwemmende eendjes, terwijl Dehaene off-screen verder praat. De aandacht voor het woord verdwijnt bij vele leerlingen volledig.

Ik besluit daar niet uit dat we onze televisies moeten in brand steken, maar dat we in een tijd leven waar leerkrachten communiceren met het lineaire principe van het woord tegen leerlingen die volkomen gewoon zijn aan andere vormen van communicatie. We zijn omgeven door meerdere talen, en dus is een nieuwe aanpak nodig. Het woord moet natuurlijk niet verdwijnen, maar het kan en moet aangevuld worden waar nodig of wenselijk. Uiteindelijk ontstaat zo een meta-taal, die ik met enige flair voor romantiek weer 'moedertaal' zou noemen.

We overlopen nu eerst de algemene lijnen van het eerste semester. Het is duidelijk dat er een horizontale en een verticale structuur is.

Horizontaal voegen enkele lijnen de stof aan mekaar.

- Er is de probleemstructuur die het probleem van de *macht* in deze wereld behandelt. Die wordt uitgewerkt in vier delen, die op mekaar volgen.
- Ten tweede zijn er andere horizontale lijnen, zoals die van het *toneel*. De toneellijn trekt hier een band tussen deel 1/2 en deel 3 en wordt in het tweede semester vervolgd, waardoor

er een lijn doorheen het hele jaar is.

- Ten slotte is er de lijn van de *vrouw*, die we volgen als slaaf (oudheid), heks/hoer (middeleeuwen) en rebel (nu).

Verticaal is er dan de opbouw van elk stuk, die door middel van vergelijking en contrastwerking en aanvulling meer de logische toer opgaat. Hier zitten ook de mogelijkheden voor uitbreiding naar de actualiteit toe. In het derde deel bijvoorbeeld is er met de kwesties van *racisme* en *feminisme* volop gelegenheid voor eigentijdse discussies.

Essentieel lijkt me dat vanaf het derde deel duidelijk benadrukt wordt hoe de cursus in mekaar steekt. Vroeger kan dat ook al getoond worden, maar het heeft niet zoveel

Ik woon
in boeken
en ik leef in taal
verraden
door een vreemd
verhaal

Wie scherpte de pen
en schreef mij weg
wie snoerde mij de mond

Het blad
gescheurd
gekreukt
waait witter
in de wind
wordt leger
in de zon
en schrijvend
met het water
van de bron
benoem ik
elk woord
tot woonzaam oord.

Annemarie Sauer

T
U
S
S
E
N
D
O
O
R